

generaal die in het begin van de jaren '20 de inheemsens tegen allerlei vormen van exploitatie had trachten te beschermen. Van Hoëvell ging in Batavia een tijdschrift uitgeven waarin hij diverse misstanden hekelde; dat wekte het ongenoegen op van het gouvernement en toen hij vervolgens in het Europese revolutiejaar 1848 in mei was opgetreden als voorzitter van een bijeenkomst te Batavia waarin hij aandrong op vrijheid van vergadering, vrijheid van drukpers, beter onderwijs en het toelaten van Indo-Europeanen tot de bestuursrangen, zond de gouverneur-generaal hem een ontevredenheidsbetuiging toe, waarna hij Indië (zijn positie was er in de Europese samenleving onmogelijk geworden) verliet. In Nederland werd hij bij koninklijk besluit gerehabiliteerd en Thorbecke bewerkstelligde dat hij lid werd van de Tweede Kamer; dertien jaar lang, tot 1862 (hij werd toen benoemd tot lid van de Raad van State), kwam hij daar in zijn redevoeringen zowel voor de Indo-Europeanen als voor de inheemsens op; hij was de eerste die publiekelijk op de misstanden wees waartoe het Cultuurstelsel had geleid.

Dat er op Java veel ontevredenheid heerste, was aan diegenen uit de hoge kringen in Nederland die zich voor Indië interesseerden of er nauw bij betrokken waren, niet onbekend. Begin 1851 kreeg de pasbenoemde gouverneur-generaal mr. A. J. Duymaer van Twist van de minister van koloniën te horen dat 'de Javaanse bevolking . . . zeer wel (wist) dat wij daar eigenlijk niet behoren'; wel kon men de inheemse gezagdragers met diverse middelen te vriend houden, 'maar', aldus de minister, 'onmogelijk kan men datzelfde doen ten opzichte van de miljoenen mensen waaruit de gehele bevolking bestaat.'¹

De eerste nu die over het lot van die 'miljoenen mensen' op een wijze schreef die een deel van het lezend publiek in het hart raakte en blééff raken, generaties lang, was de oud-bestuursambtenaar Eduard Douwes Dekker. Op de nawerking van zijn geschriften komen wij nog terug – mede met het oog daarop dienen wij stil te staan bij zijn persoon en zijn belangrijkste werk.

Als lichtmatroos op het schip waarvan zijn vader gezagvoerder was, was Douwes Dekker², achttien jaar oud, in 1839 in Batavia gearriveerd – hij klom er bij de Rekenkamer tot kommies op. Eind '42 vertrok hij naar het gebied van Padang (hij leefde er samen met de jeugdige dochter van een inheems hoofd) waar hij als bestuursambtenaar in financiële

¹ Aangehaald in C. Fasseur: *Kultuurstelsel en koloniale baten* (1975), p. 32. ² Hetgeen volgt is vrijwel geheel gebaseerd op Paul van 't Veers in 1979 verschenen werk: *Het leven van Multatuli*.